

Srednja Europa: kulturna fikcija ili politička realnost?

NADA ŠVOB-ĐOKIĆ*

Sažetak

Razumijevanje Srednje Europe kao zasebne europske regije temelji se na povijesnom i kulturnom naslijeđu *Mittleurope* i na oživljavanju srednjoeuropskog identiteta 80-ih godina. Regionalna suradnja unutar Srednje Europe počela se razvijati potkraj 80-ih i početkom 90-ih godina, poglavito u okviru slijedećih inicijativa i institucija: Pentagonala/Srednjoeuropska inicijativa (sada je napuštena), Višegradska grupa i Srednjoeuropski sporazum o slobodnoj trgovini - CEFTA. Te obrasce suradnje podupire Europska unija, a oni su u skladu s njezinom strategijom proširenja, koja se sada zasniva na diferenciranoj integraciji i pretpostavlja jačanje ekonomske i monetarne te obrambene unije.

Europska unija nastoji povezati srednjoeuropsko područje s baltičkim zemljama, prije nego sa zemljama jugoistočne Europe, koje se razmatraju kao poseban slučaj, što se pokriva strategijom obnove mira.

Srednja Europa područje je nejednakog razvoja i vrlo različitih kultura i naroda. Teško ju je razmatrati kao strukturirano europsko područje. EU usmjerava svoju pažnju na određen broj zemalja koje tvore "raskršće različitih područja integracije", a u tom se smislu Srednja Europa može najbolje razumjeti kao razvojni i prijelazni projekt koji bi mogao stvoriti novu vrstu diferenciranih odnosa između država i kultura koje obuhvaća, te između tih država i Europske unije. Usmjeravanje pažnje na Srednju Europu može pretvoriti to područje u središnji projekt europskog razvoja.

O Srednjoj se Europi govori sve više, ali se sve manje zna što taj pojam doista znači. U geografskom smislu Srednja Europa je područje što seže "od Baltika do Jadrana", ali širina toga dosega ostaje prilično nejasna. Mladen Klemenčić navodi da je rastuća raznolikost geografskih interpretacija Srednje Europe dovela do toga da se "ljudski elementi i kulturna perspektiva" sve više uzimaju u obzir¹. U takvoj kulturnoj i povijesnoj perspektivi Srednju Europu je obilježilo korištenje njemačkog jezika kao *lingue francae*, utjecaji judaizma i katoličanstva, te habsburško carstvo kao državni pravno-politički okvir koji je objedinjavao mnoge narode i različite kulture. Raspad toga konteksta nakon Prvog svjetskog rata i hladnoratovska podjela Europe nakon Drugog svjetskog rata nisu samo izbrisali Srednju Europu kao geografski pojam, već i njezinu kulturološku autentičnost koja

*Nada Švob-Đokić, znanstveni savjetnik u Institutu za međunarodne odnose u Zagrebu.

¹Klemenčić, Mladen *The Changing Shape of Central Europe*, International conference "Europe of Cultures: Cultural Identity of Central Europe", Europski dom Zagreb, 22.-24. studenog 1996.

je postupno nestajala u nejasnim podsjećanjima na početak stoljeća i povremeno se nazirala kod spominjanja imena velikih znanstvenika i umjetnika, čija je kulturna domovina doista nekada bila Srednja Europa.

Ta su sjećanja oživljena u disidentskim otporima hladnoratovskoj podjeli Europe kada se u kulturnim krugovima srednjoeuropskih zemalja istražuje naslijeđe koje bi trebalo biti osnovica jednog specifičnog identiteta i ideje o zajedništvu, ne samo u Srednjoj već u čitavoj Europi. “Tragedija Srednje Europe” Milana Kundera² jedan je od slavnijih doprinosa oživljavanju srednjoeuropske ideje.

Kako Srednja Europa nije više mogla biti određena geografski, ni kao prostorno jedinstven pojam, a ni kao povijesni realitet, ona je i dalje blijedila u sve udaljenijim povijesnim sjećanjima. Mnogi su smatrali da je moguće tek zabilježiti njezin kraj?³ Međutim, oživljavanje rasprava o Srednjoj Europi i srednjoeuropskom kulturnom identitetu ne oslikava više samo puku nostalgiju za nečim izgubljenim, nego se iznova javlja kao element dubokih tranzicijskih kriza kojima su zahvaćena postsocijalistička srednjoeuropska društva.

Valja uočiti da problem određenja Srednje Europe u tranzicijskom kontekstu doista postaje kontroverzan, ne samo za kulturologe nego i za ekonomiste i politologe. Jasno je uočljivo da se postsocijalistička europska društva divergentno razvijaju i da gotovo svaka zemlja srednje, istočne ili jugoistočne Europe predstavlja jedan specifični razvojni tip, čak i usprkos činjenici da slijedi načelno zadane tranzicijske modele: ekonomsku liberalizaciju, deregulaciju, privatizaciju, stvaranje novih institucija, demokratizaciju i stvaranje civilnog društva, itd. Stoga ne čudi da se javljaju vrlo različiti pokušaji ponovne sistematizacije čitavog ovog područja i njegovih regija: srednjoistočna Europa, jugoistočna Europa, Balkan, istočna Europa⁴. Kriteriji prema kojima se nastoje formulirati razlike nisu standardizirani, a ponekad ostaju nedovoljno transparentni. Ipak, oni su sve više i sve češće vezani uz najnoviji razvoj i najrecentniji ekonomski položaj pojedinih zemalja, odnosno uz procjene njihovih uspjeha ili neuspjeha u tranzicijskom periodu. Stoga, navodeći Kunderino shvaćanje Srednje Europe kao “kidnapiranog Zapada”, koji je kulturološki Zapad, politički Istok, a geografski središte Europe, Jacques Rupnik kaže da upravo dolazi vrijeme u kojem bi se mogli pomiriti geografija, kultura i politika u osmišljavanju jednog suvremenog shvaćanja Srednje Europe, zasnovanog na brilijantnim

²Kundera, Milan, “Tragedija Srednje Europe”, *Gordogan* 17-18, Zagreb, 1985., str. 289-305.

³Gauss, Karl-Markus, *Uništenje Srednje Europe*, prev. Truda Stamać, Zagreb, 1994.

⁴Vidi, npr., Jeffries, Ian, ed. *Problems of Economic and Political Transformation in the Balkans*, London, New York, 1996., str. 191.

djelima Čeha Milana Kundere, Poljaka Czeslawa Milosza i Madara Gyorgyja Konrada⁵.

Srednja Europa se tako možda može pojaviti kao autentična i prepoznatljiva realnost našeg vremena. U svom simboličnom značenju ona bi mogla biti prostor kontradiktornih sučeljavanja onoga što je nastalo od Zapada, tj. integrirane Europe, i onoga što je ostalo od Istoka, tj. kaotičnog, nestrukturiranog konglomerata bankrotiranih privreda, osiromašenih i neorganiziranih društava i očajničkih pokušaja da se sve to pretvori u uređeno građansko društvo.

Identitet Srednje Europe u tom je smislu danas tipični tranzicijski identitet. On nije vezan uz neku "srednju" razvojnu opciju koja bi uključivala postupne promjene, temeljnu demokratizaciju i efikasno uređivanje svakodnevnog života putem uvođenja novih i pažljive prilagodbe nekih postojećih institucija. Naprotiv, taj identitet određuju šok terapije, bespoštedno fizičko uništavanje proizvodnje uglavnom putem procesa privatizacije, i tržišno otvaranje, koje pretežno zadovoljava žed za potrošnjom, nauštrb proizvodnje i stvaralaštva.

Pa ipak, u razmišljanjima o prirodi i identitetu ovog područja često se naglašava "volja da se bude zajedno u Europi"⁶. Ideja zajedništva uključuje promjenu identiteta koji sve jače oblikuju zapadni utjecaji, kako kulturni tako i naglašeno politički. Međutim, vesternizacija Srednje Europe nije jednoznačna. Nakon ranih devedesetih, kad je sve što je dolazilo sa Zapada prihvaćano nekritički, dolazi do otrežnjenja. Srednja Europa ne može prihvatiti da bude pasivno tržište za otpadnu, "junk" kulturu i trećerazredne industrijske proizvode. Odbijanje takve primitivne potrošačke opcije vezano je uz porast samosvijesti. Srednjoeuropska društva postaju svjesna značaja i dometa svojih kultura i autentične srednjoeuropske civilizacije, osobito prisutne u trenutno možda zapuštenim gradovima koji čuvaju znakove autentičnosti srednjoeuropskog života. Relativizira se značaj Zapadne Europe kao civilizacijskog mjerila svih vrijednosti i procjenjuju vlastiti doprinosi Zapadu.

Može se jasno uočiti da je Zapadna Europa, posebno u smislu Europske unije, sve više izložena "pojužnjenju" i "poistočnjenju". Ti su procesi neizbježni usprkos protekcionističkim mjerama, a posebno su nezaustavljivi u sferi kulture i komuniciranja. Porast samosvijesti koji izrasta iz tranzicijskih kriza i činjenice da ih neke zemlje, npr. Češka i Poljska, postupno uspješno svladavaju i kroče u posttranzicijsko doba, omogućuje da Srednja Europa obnovi razmišljanja i razgovore o vlastitom identitetu. Ona se u europskom kontekstu sve više pojavljuje i očituje kao snaga, a ne kao sla-

⁵Rupnik, Jacques, "Europe Centrale. Les atouts et les limites de la coopération régionale", *Pouvoirs*, 74/1995., str. 183-189.

⁶Stojan, Walter-Maria, *Searching for Identity: Austria in Europe*, International Conference "Europe of Cultures: Cultural identity of Central Europe", Europski dom Zagreb, 22.-24. studenog 1996.

bost. To utječe na stvaranje ideje o zajedništvu i na pokušaj da se razumiju mnoge tranzicijske poteškoće srednjoeuropskih zemalja. Konkretno se to reflektira na stvaranje organizacija i planova za suradnju koje Europska unija u velikoj mjeri podržava.

Tri su takve sheme obilježile razvoj međudržavne suradnje u Srednjoj Europi: Pentagonala koja prerasta u Srednjoeuropsku inicijativu, Višegradska grupa i Srednjoeuropski sporazum o slobodnoj trgovini - CEFTA (Central European Free Trade Agreement).

Pentagonala/Srednjoeuropska inicijativa od svog je nastanka bila povezana sa shemom regionalne suradnje Alpe-Jadran. Od sredine osamdesetih godina talijanske, jugoslavenske (slovenske i hrvatske), mađarske, austrijske i njemačke regije razradile su shemu regionalne suradnje. Kako je u početku bilo zastupljeno pet država, ona je nazvana Pentagonalom. Koncem osamdesetih godina ovaj se plan regionalne suradnje sve više identificira kao srednjoeuropski, te se, posebno pod utjecajem Italije, dosta brzo širi. Prvo uključuje Poljsku (heksagonala), zatim Češku, a povećava se i broj uključenih regija. Sve više se otvara prema istoku i jugu, te prerasta u Srednjoeuropsku inicijativu. Međutim, stvarna suradnja i razmjena nisu jačale tako brzo da bi mogle konkretno podržati načelne ideje o suradnji koje su Pentagonala i Srednjoeuropska inicijativa jako propagirale. Nedovoljno jasan koncept suradnje, nekontrolirano širenje, političke promjene u Italiji (odlazak De Michelisa) i slom Jugoslavije označili su kraj ovog pokušaja obnove i novog konstituiranja srednjoeuropskih veza.

Višegradsku grupu osnovale su Poljska, Mađarska i Čehoslovačka na sastanku predsjednika triju država održanom na poziv Vaclava Havela 9. 4. 1990. u Bratislavi. Taj prvi sastanak nije označio stvarno pokretanje suradnje među ovim državama. U Poljskoj je vlast bila podijeljena između Jaruzelskog i Mazowieckog, a Mađarsku su predstavljali socijalisti (bivši komunisti) koji su uskoro izgubili izbore. Ideja o suradnji i povezivanju ipak je nadživjela brze političke promjene i ulazak u ekonomske tranzicijske reforme, te je, formulirana kao koncept srednjoeuropske suradnje, obnovljena na poticaj novog mađarskog premijera Antala 15. 2. 1991. u Višegradu, u Mađarskoj. Na višegradskom sastanku triju država donesena je deklaracija koja je u prvi plan stavila "vrijednosti civilnog društva" i istakla zajedničku povijesnu i religijsku tradiciju Poljske, Mađarske i Čehoslovačke, te nastojala na striktnom razgraničenju Srednje Europe od Istočne i Jugoistočne (izrijekom, od Balkana). Također je istaknuto kako je zajednički cilj ovih država da prihvate zapadne političke institucije i da pitanja vlastite sigurnosti rješavaju u okviru zapadnih organizacija, ponajprije Europske unije i NATO-a. Jedan od ključnih ciljeva istaknutih u deklaraciji jest koordinacija pristupa Europskoj uniji. To je osnova njihovih koordiniranih pregovora o pridruženom članstvu, o čemu su i potpisale sporazum s EU.

CEFTA - Central European Free Trade Agreement (Srednjoeuropski sporazum o slobodnoj trgovini) treća je shema srednjoeuropske suradnje,

koja je najprije, ako ne i isključivo, usmjerena na razmjenu i ekonomsku suradnju. U Krakovu je 21. 12. 1992. potpisan sporazum o uspostavi zone slobodne trgovine između Poljske, Češke/Slovačke i Mađarske. Taj je sporazum stupio na snagu 1. 3. 1993. Osnovni mu je cilj liberalizacija trgovine i uklanjanje carinskih barijera među zemljama Višegradske grupe.

Slovenija je postala punopravni član CEFTA-e 1. 1. 1996. godine, temeljem amandmana na osnivački dokument kojim je CEFTA u rujnu 1995. proglašena "otvorenim" sporazumom. Zanimanje za pristup ovom sporazumu pokazuju i ostale zemlje bivše Jugoslavije, baltičke države, Rumunjska, Bugarska, Ukrajina i Rusija. Sadašnja razmjena između zemalja CEFTA-e doseže 10-20% njihove ukupne vanjske trgovine, što otprilike odgovara stupnju integriranosti koji su zemlje zapadne Europe ostvarivale početkom osamdesetih godina⁷. Širenje CEFTA-e moglo bi označiti i povećanje udjela međusobne trgovine zemalja članica u njihovoj ukupnoj razmjeni. Međutim, CEFTA ostaje projekt regionalne trgovinske suradnje, čija je prvenstvena uloga priprema zemalja članica za brže i uspješnije integriranje u Europsku uniju. Stoga se za širenje ovog sporazuma postavljaju sljedeći uvjeti: CEFTA prihvaća samo zemlje koje već imaju sporazum o pridruženom članstvu s Europskom unijom, zemlje koje su članice Svjetske trgovinske organizacije - WTO i zemlje koje imaju bilateralne sporazume o trgovini sa svim zemljama članicama CEFTA-e⁸. Ograničavanje naglog širenja CEFTA-e vezano je uz najmeru da se intenzivnije radi na produblivanju odnosa između sadašnjih zemalja članica.

Pentagonala/Srednjoeuropska inicijativa, Višegradska grupa i CEFTA kao formalizirane sheme srednjoeuropske regionalne suradnje i povezivanja, naglašeno se pozivaju na ideje srednjoeuropskog zajedništva, na ideju Srednje Europe, kao kulturne i civilizacijske cjeline, i na potrebu da se neki aspekti takvog zajedništva operacionaliziraju i dalje razviju. Europska unija pruža jaku podršku srednjoeuropskoj regionalnoj suradnji i zato što se sve jasnije uočava kako su se srednjoeuropske i istočnoeuropske zemlje prejednostrano usmjerile na odnose sa Zapadnom Europom. Njihov strateški cilj mora postati intenzivniji razvoj međusobnih bilateralnih i dobrosusjedskih odnosa, a također se očekuje da srednjoeuropske države posebnu pažnju posvete razvoju dobrih odnosa sa svojim istočnim i jugoistočnim susjedima.

Sadašnji slabi dometi formalizirane i organizirane srednjoeuropske multilateralne i bilateralne suradnje i razmjene mogu se pripisati činjenici da je ovo područje doista radikalno podijeljeno različitim granicama, i fizičkim i

⁷Vidi: *Slovenija. Strategija ekonomskih odnosa s tujino*, Ljubljana 1996., str. 82-83.

⁸ Conference Report: The Further Development of CEFTA: Institutionalization, Deepening, Widening?, 28.-30. studenog 1996., Warsaw, *Dispatch from Berlin*, No 13, prosinac 1996., p.8.

psihološkim, koje se u Srednjoj i Istočnoj Europi često smatraju osnovnom zaštitom od “prebrze asimilacije”⁹. Tek oslobođene nametnutog tutorstva Istoka, srednjoeuropske zemlje nisu sklone sasvim nekritički prihvatiti tutorstvo Zapada. One, naravno, jasno razlikuju totalitarizam od demokracije, ali se u transformacijskom stampeu sumnja u svaki, pa i “demokratski hegemizam”. Stoga oživljena ideja o kulturnoj autentičnosti Srednje Europe možda osigurava onaj toliko potrebni predah, koji bi lako mogao označiti opstanak nasuprot potpunom gubitku samosvojnosti.

Pa ipak, regionalni identitet Srednje Europe ostaje jedna upitna i nedovoljno transparentna kategorija. Najlakše i najčešće on se interpretira kao dio tradicije i naslijeđa, elementi kojega se mogu obnoviti da bi se označili neki od ciljeva sadašnje suradnje. Međutim, regionalni identitet Srednje Europe upravo je dosadašnjim razvojem ovog područja pretvoren u niz posebnih, nacionalnih i etničkih identiteta koji se vežu uz formiranje posebnih država i uz vrlo raznolik, strukturno neujednačen razvoj. Srednja Europa je područje nejednakog razvoja i kulturnih sukoba koji se objektivno umnažaju zbog činjenice da se nacionalne, kulturološke i političke granice često ne poklapaju. Procesi globalizacije, što se posebno jasno očituje sada, u tranzicijskom periodu i u fazi promjene društvenih sistema, ne potiču integracije na regionalnoj srednjoeuropskoj, već na europskoj razini, dok istodobno vode političkoj i kulturnoj fragmentaciji na čitavom ovom području. Pitanje je hoće li u takvom kontekstu Srednja Europa zadobiti obilježja posebne, autentične regije, ili je obnova srednjoeuropske suradnje i srednjoeuropskog identiteta samo jedna međufaza od prijelaza iz SEV-a k Europskoj uniji.

Europska unija pokušava formulirati i razraditi diferencirani pristup zemljama srednjoistočne i jugoistočne Europe, te Rusiji i zemljama CIS (Zajednice nezavisnih država). Pod “srednjoistočnom Europom” misli se na zemlje same Srednje Europe i na baltičke zemlje, dok se pojmom “jugoistočna Europa” obuhvaćaju zemlje bivše Jugoslavije, Bugarska i Rumunjska. Pojam Srednje Europe i dalje ostaje prilagodiva kategorija, kojom se obuhvaćaju eksplicitno srednjoeuropske zemlje, ali i Slovenija.

Neke srednjoeuropske zemlje (Poljska, Češka, Mađarska) najdalje su odmakle u procesu transformacije, ali rezultati koje su postigle još nisu stabilizirani. Poljska i Češka otvoreno govore da su prošle tranzicijski period, te da njihove ukupne ekonomske i političke performanse dokazuju da bi se EU prije svega trebala proširiti na njih. Europska unija nije, međutim, spremna brzo reagirati na inicijativu ovih srednjoeuropskih zemalja, iako se zaključcima Essenskog summita (1994.) i Bijelim papirom (1995.) obvezala na “strukturirani dijalog”, koji treba dovesti do širenja EU

⁹ Bort, Eberhard, *Boundaries and Identities: Cross-Border Cooperation and the Eastern Frontier of the European Union*, International conference “Europe of Cultures: Cultural Identity of Central Europe”, Europski dom Zagreb, 22.-24. studenog 1996.

prema Srednjoj i Istočnoj Europi. Jasno je da glavni teret prilagodbe leži na samim zemljama Srednje Europe, od kojih se očekuje da ispune neke obveze, kao što je npr. jače tržišno otvaranje, radikalna reforma finansijskog sektora, unapređenje intraregionalne suradnje, razvoj zaštite okoliša, borba protiv kriminala, itd. Pretpostavlja se da će pregovori o uključivanju srednjoeuropskih zemalja u EU započeti 1998., te da će se paralelno odvijati bilateralno ("starting line model") i multilateralno ("group model")¹⁰. Očekuje se također da će širenje prema istoku, odnosno Srednjoj Europi, imati nekoliko faza. U ovom trenutku prvim kandidatima za ulazak u EU smatraju se Češka, Poljska, Mađarska i Slovenija te, eventualno, Estonija.

Uključivanje srednjoeuropskih država, koje bi tijekom vremena povećalo broj zemalja članica EU sa 15 na 27, zahtijeva usklađivanje procesa "produbljanja" (tj. jačanja stvarnih integracijskih veza) i "proširivanja" Unije i dovodi do "raznolike političke geometrije", koju će određivati, kako stanje i položaj zemalja koje već imaju status pridruženih članica¹¹ tako i sposobnost Europske unije da ih prihvati. Europska unija tako je upućena na razradu strategije diferenciranog i postupnog integriranja, koja bi trebala omogućiti paralelno prilagođavanje Zajednice i pridruženih zemalja, koje su prvi kandidati za punopravno članstvo. Osnove ove strategije određene su postizanjem dvaju ključnih ciljeva: prvo, osiguranjem ekonomskog i monetarnog jedinstva Zajednice punom pravnom potporom očuvanju zajedničkog tržišta i uvođenju zajedničke valute; i, drugo, stvaranje obrambene zajednice, tj. konzistentne zajedničke vanjske politike i politike sigurnosti¹². U takvim strategijskim okvirima EU percipira Srednju (tj. "srednjoistočnu") Europu kao regiju, koja obuhvaća i baltičke zemlje, ali isključuje Balkan, odnosno jugoistočnoeuropske države. Pažnja se usmjerava na one države koje predstavljaju "sjecište različitih integracijskih područja", i za koje se smatra da će se, nakon što budu uključene u monetarnu i obrambenu zajednicu, konsolidirati kao istinsko središte europskog razvoja.

Moglo bi se reći da kulturološka teza o "centralizaciji Europe", odnosno usmjeravanju Europe na njezino središte, a ne Zapad ili Istok, koincidira sa strateškim pogledom na budućnost Europske unije. Međutim, interpretacija Srednje Europe kao regije potiskuje neke sadašnje činjenice: činjenicu da je to područje nejednako razvijeno, kulturološki vrlo razudeno, da procesi globalizacije ne podržavaju njegovo jedinstvo, nego, naprotiv, potiču njegovu različitost, te da unutarregionalna srednjoeuropska razmjena, komunikacija, razumijevanje i povezivanje zasad nisu naročito snažni. Ovoga se časa "sjecište različitih integracijskih područja", odnosno položaj između

¹⁰ Wiedenfeld, Werner et al., *A New Ostpolitik - Strategies for a United Europe*, Bertelsman Foundation publishers, Gütersloh, 1996., str. 10.

¹¹ Pridružene zemlje (associated countries) su: Poljska, Mađarska (od 1. 2. 1994.); Češka, Slovačka, Rumunjska, Bugarska (od 1. 2. 1995.); Estonija, Latvija, Litva (od 12. 6. 1995.) i Slovenija (od 12. 6. 1996.).

¹² Wiedenfeld, op. cit., str. 12.

sve integriranije Europe i sve dezintegriranijeg Istoka reflektira kao nesigurnost, nestabilnost i potreba za stalnim preispitivanjem vrijednosti, modela razvoja i strategija povezivanja. Na žalost, to se teško može riješiti isključivanjem jugoistočnih dijelova Srednje Europe iz percepcije regije i njezina identiteta.

U stratejskim vizijama pojam Srednje Europe ne isključuje činjenicu da se radi o području disperziranog i kontradiktornog razvoja, neusklađenog identiteta i izrazitih kulturnih razlika. Unatoč tome, područje Srednje Europe ipak prirodno teži nekoj identifikaciji koja bi osigurala očuvanje različitosti i promociju autentičnosti, odnosno jaku unutarregionalnu suradnju i interkulturnu komunikaciju. Ta se težnja u procesima transformacije, odnosno u političkoj i ekonomskoj tranziciji, očituje kao volja za demokratizacijom i za sve većom otvorenosću. Unutarnji refleksi takvih opredjeljenja je neizbježna i sve jača diverzifikacija, kao i priznavanje posebnih nacionalnih i etničkih identiteta, te ljudskih prava u najširem smislu riječi. Sve se to javlja kao protuteža kolektivnim opsesijama nacijama i nacionalnim državama. Europski univerzalizam i niz pojedinačnih partikularizama mogli bi se uravnotežiti samo putem jake interkulture komunikacije koja bi omogućila punu emancipaciju autentičnih zajednica i kultura i stvorila osnovu za njihovo iskreno opredjeljenje za neki tip europskoga ili srednjoeuropskog zajedništva. Budući da danas geografski, povijesno, ekonomski i politički Srednja Europa ne može biti precizno određena, njezino najrelevantnije značenje jest simboličko značenje jednoga otvorenog i kontradiktornog razvojnog (transformacijskog) i kulturnog projekta koji će se u budućnosti možda moći preciznije odrediti.

Izazovnost toga projekta leži ponajprije u širenju Europe na istok i jug, odnosno u "poistočnjenju" i "pojužnjenju" europskog Zapada, koji tranzicijskim (Istok i Jugoistok) i razvojnim (Jug, odnosno Mediteran) krizama ne može suprotstaviti vlastitu čvrstu integriranost ili ideje o unificiranim i standardiziranim vrijednostima. On se takvim razvojnim i tranzicijskim krizama mora oduprijeti samo vlastitom bržom diverzifikacijom, širenjem prema drugima i stvaranjem takva razvojnog konteksta, u kojem će drugi moći naći svoje mjesto. Ako je Srednja Europa područje koje najprije mora iskusiti takav novi međuodnos, onda možemo zaključiti da je ona u svojoj kulturnoj različitosti, te trenutnoj ekonomskoj i političkoj nestrukturiranosti zapravo idealna za ovaj eksperiment globalnih dometa.

Nada Švob-Đokić

*CENTRAL EUROPE: CULTURAL FICTION OR
POLITICAL REALITY?*

Summary

Understanding Central Europe as a particular European region is based on historical and cultural heritage of the Mitteleuropa and on the revival of the Central European identity in the 80ies. The Central European regional cooperation has been promoted in the late 80ies and early 90ies, particularly through the following cooperation schemes: Pentagonale/Central European Initiative (now dissolved), the Visegrad Group and the Central European Free Trade Agreement - CEFTA. These schemes have been supported by the European Union and they fit its strategy of widening that is now based on the differentiated integration, which implies strengthening of economic and monetary union and defence union.

The European Union tends to link Central European region to the Baltic countries, rather than connect it with the South Eastern Europe, which is regarded as a special case, covered by the peace restoration strategy.

Central Europe is a region of uneven development and very diversified cultures and peoples. It is therefore difficult to treat it as a structured European region. EU focuses on a number of states that form "the intersection of different areas of integration", and in this respect Central Europe may be best understood as a development and transformation project that might create a new type of differentiated relationships among states and cultures within Central Europe and between Central Europe and the European Union. Focusing on Central Europe may turn the region into the central project of European development.